

Nadire Mater: Bir Öncü Ermeni Kadının Kaleminden Adana Katliamı

Posted on 15/04/2016

'Çocukları ve torunları toprakla uğraşırken gelinleriyle kızları da ev işlerini paylaşmışlardı; kendi de evlerinin kapısı önünde, tahta sekide bağdaş kurup oturur, dut ağacının gölgesinde eğirirdi. Gününü böyle geçirirdi...

“Saatler geçer, oğullarının, torunlarının tarladan dönüşünü bekleyerek eğirir, eğirirdi. Şimdi çocukları, torunları yoklar, ev harabe oldu, dut ağacını alaşağı ettiler, sekisi yok, pamuğu yok, ama yaşlı kadın yine de eğiriyor, öylece boşlukta eğiriyor. “ Yaşlı kadının tüm sevdikleri 105 yıl önce, 1909'da 1-2-3 Nisan günleri Adana ve çevresinde yaşanan kıyımda katledilen 25 bin Ermeni arasındaydı.

Osmanlı Ermenilerinin öncü kadınlarından Zabel Yesayan Patrikhane'nin kıyımı izleyen günlerde Ermeni toplumunun gözetiminde yetimhane kurmak üzere Gilikya'ya gönderdiği ikinci heyetteydi. Üç ay orada kaldı, görevini tamamlayamadan İstanbul'a döndü.

“Mektupları sakla...”

Yesayan İstanbul'a döndüğünde Gilikya Kıyımı ile ilgili ilk izlenim ve tepkilerini Azadamard gazetesinde yayımladı. Marc Nichanian Yıkıntılar Arasında'daki Önsöz'de kitabın 1910'da yazıldığını, ancak 1911'de yayımlandığını söylüyor Nichanian, Yesayan'ın Mersin'e ayak bastığı andan itibaren eşine mektuplar yolladığını, mektuplarda “bu mektupları sakla! Günü gününe izlenimleri aktarıyorum, lazım olabilir...” notunu düştüğünden söz ediyor. Dolayısıyla, “yazılacak kitap baştan kestirilmişti”.

”Utanç, karamsarlık ve tiksinti”

Yesayan, Yıkıntılar Arasında'daki kısa önsözünde kayıtlarını nasıl düştüğünü şöyle anlatıyor “İnsani yüreğim alabildiğine sitem yüklü olarak çarptıysa, katillerin görüntüsü bende utanç, karamsarlık ve tiksinti uyandırdıysa, yerle bir olmuş Ermeni köylerinin yanı başında hiç zarar görmemiş Türk mahallelerinin kibrini hissettiysem ve cezasız kalan katillerin bakışlarındaki arsızlığı fark ettiysem, bunların hepsini üslup şartlanmışlıklarımıza itibar etmeden, sadakatle kaydettim; çünkü gerçek duygularımızı daha uzun süre bu şekilde gizlemeye devam edersek eminim diğer yurttaşlarla karşılıklı güvensizliği ebedileştirmiş oluruz.”

İttihat ve Terakki'ye...

Bu arada Gilikya Ermeni Kıyımı'nın 1908 İkinci Meşrutiyetinin ilanından sekiz ay sonra gerçekleştiği notunu düşmek gerekiyor. Yesayan'ın cümleleriyle “bir kez daha ırkımızın damarları yarılmış ve bir kez daha, ufukta yeni beliren hürriyetin coşkusuyla kaynayan kanımız, alinterimizle bereketlenen topraklara akıtılmıştı”. Yesayan, Sonsöz'de de şöyle diyordu: Üyeleri arasında bulunan katil zanlıları partinin böğründen sökülüp atılmadığı ve hak ettikleri cezayı çekmedikleri sürece İttihat ve Terakki'ye yüklenen suçlar tekzip edilemeyecektir.”

Cesaretle ve dosdoğru...

Devamındaki paragrafla kitap bitiyor. “Hükümetin, deyim yerindeyse, tamamıyla bizim partinin elinde olduğu şu saatte, kurbanlara derhal yardım ulaştırabilir, istisnasız tüm suçluları kanunların olanca katılığıyla cezalandırıp benzer felaketlerin tekrarını engelleyen doğru tedbirlerle partinin ve hükümetin itibarını yeniden inşa edebilir ve vatani kurtarabiliriz. ”Yıkıntılar Arasında okura 105 yıl öncesinin Gilikya yollarından Pazar ayinine,

yetimler arasından bir yardım gününe, mahpus görüşlerine idam sehplarına ilerlemesi çok zor bir yolculuk sunuyor. Zorlu, utanç yaşatan, çok çok acı bir yolculuk bu. Ne var ki, tam da Yesayan'ın sözleriyle, "hepimiz kana bulanmış ülkemizin gerçek resmini bilmeli, ona cesaretle ve dosdoğru bakabilmeliyiz.

Kadınlar, çocuklar, mahpuslar

Kıyımdan geriye kalabilenler kadınlar ve çocuklardı; erkeklerse öldürülmüşler, öldürmüşler ya da hapisteler. "Binlerce hikaye..."

Kalanlar...

Müslüman olursanız, kurtulursunuz, yoksa öldürüleceksiniz.

Müslümanlığı kabul ederseeniz...

Artık din kardeşi oldunuz...

Basit bir muamele; nikah... Kızları verin, mesela onsekizinde ve mesela on ikisinde...

Sünnete götürüyorlar...

Kabul etmezseniz... "Allah'ın inayeti büyüktür, çok acı çekmedi."

Kadınlar? "Kadınları öldürmeye müsaade yok, sen öteye kaybol!"

Seslerini İstanbul'a duyurmaya çalıştılar, şikayetnameler yazdılar.

Tehdit edildiler; "Olan olmuş, hangi birini cezalandıracağız? Yeterince kan döküldü zaten.

Unutun geçmişi!".

Yesayan Adana'daki üç ayında en zorun hapishane ziyaretleri olduğunu söylüyor; "Türk mahpuslar arasında da masumlar olduğunu öğrenmiştik. Bu durum bizi onlarla da ilgilenmeye, maddi durumlarına çare bulmaya mecbur kıldı. Ve onların serbest bırakılması için de aynı şekilde başvurularda bulunmaya başladık".

320 sayfalık kitabın son 80 sayfasında Yesayan'ın "Giligya Yetimhaneleri: Kişisel İzlenimleri ve Hatıralar" makalesi, Osmanlı Meclisi Edirne mebusu Hagop Babigyan'ın "Kurbanların sayısı ve maddi zararın ciddiyeti", "Karışıklığın sebepleri: Nasıl başladı ve gidişatı ne oldu", "Hükümetin olayların önce ve sonrasında tavrı", "Divanharp" başlıklı bölümleriyle Gilikya

raporu, Sonsöz, “Geçmişe Doğru...” başlıklı Giligya Felaketinin Kronolojik özeti, Fotoğrafların tanıklığında ve dizin bölümleri yer alıyor.

Bu arada, kitabı Türkçeleştiren, Halkların Demokratik Partisi’nden (HDP) İstanbul Adalar ilçesi belediye başkan adayı Kayuş Çalıkman Gavrilof’a da Ermenice orijinalinden okuyormuş rahatlığı ve kolaylığı sağlayan özenli çevirisi için teşekkür etmek gerekiyor, tabii Aras’a da.

2014’ün 8 Mart günlerinde bir özel feministin, bir ermeni öncü kadının 103 yıl önce tarihe düştüğü halen güncel kayıtları okumanın çok gecikerek de olsa ne yazık ki tam zamanı özetle! (NM)

Zabel Yesayan

1878’de Üsküdar’da doğdu. Paris, Sorbonne’da edebiyat ve felsefe okudu. 1900’da ressam Dikran Yesayan ile evlendi. 1908’de Meşrutiyet ilan edilince İstanbul’a döndü. Öykü, deneme ve romanlarında kadınların toplumsal yaşamdaki konumlarına geniş yer verdi. Yazıları ve çevirileri Fransızca süreli yayınların yanı sıra önde gelen Ermenice dergi ve gazetelerinde yayımlandı. 24 Nisan 1915’te Ermeni aydınlarının çıkarıldığı ölüm yolculuğundan bir hastanede saklanarak kurtuldu. Bulgaristan ve ‘de bir süre kaldıktan sonra Paris’e döndü.1933’te Yerevan’a göç etti. 1937’de Stalin kovuşturmaları sırasında casuslukla suçlanıp tutuklandı ve Sibiryaya sürüldü. Ölüm tarihi ve yeri bilinmiyor. Zabel Yesayan ve çalışmalarıyla ilgili ayrıntılar Aras Yayınları’ndan çıkan Lerna Ekemekçioğlu ve Melissa Bilal’in Bir Adalet Feryadı/ Osmanlı’dan Türkiye’ye Beş Ermeni Feminist Yazar (1862-1933) çalışmasında yer alıyor.

* Zabel Yesayan, Yıkıntılar Arasında, çeviren: Kayuş Çalıkman Gavrilof, Aras Yayıncılık, 2014, İstanbul, 320 sayfa

Kaynak: bianet.org